

מוסדי ארץ

מאמרים וחלקי מאמרים על תולדות עליית תלמידי הגר"א „מוסדי ארץ“ מפעליהם ביסוד ישוב האשכנזים בירושלים – מאת וותיקי ירושלים וצאצאי תלמידי הגר"א.

אוצר החכמה

23/08/2018

מסודר ומוצא לאור ע"י ועדה מצאצאי תלמידי הגר"א בירושלים

ירושלים תשי"א

זכור ימות עולם בינו שנות דור ודור
שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך
(דברים, לב.)

„מעשי אבות סימן לבנים“

„זכור ימות עולם בינו שנות דור ודור“. בפסוק זה פתח מרן הגאון הרי"מ חרלפ באספת צאצאי תלמידי הגר"א ביום ג' תשרי תש"ח (לקראת מלאת ק"ן שנים לפטירתו של רבנו הגר"א ומאה וארבעים שנה לעליית תלמידיו לאר"י) (תמצית דבריו): „מצוה מן התורה לזכור ולשאול מן הזקנים. בינו שנות דור ודור - כלומר, הבינו את התנאים של הדורות הקודמים בכדי שתבינו את ערך מעשיהם ועמלם. ואם אינך מבין אותם שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך. ובנוגע ליסוד ישובנו הנאדר בקדש הרי חובה ראשונה לקיים מצוה זו מוטלת על צאצאיהם של תלמידי הגר"א מיסדי הישוב וגם לקיים דברי רבותינו מעשי אבות סימן לבנים מעשי אבות ירשו בנים. יחד עם זה חובה רבה על כל איש ישראל לקחת חלק בירושת הרוח הקדושה והכבירה וללמוד ממעשיהם הכבירים של הגאונים מוסדי ארץ תלמידי רבנו הגר"א ז"ל בעבודת קבוץ גלויות וישוב ארזה"ק בעזרת ה'“.

הרה"ג ר' ישעי' חעשין

עליית תלמידי הגר"א

בעזה"ת צור ישראל וגואלו פעה"ק ירושלים תובב"א.

בתור יליד ירושלים, דור רביעי לשני תלמידי הגר"א ז"ל, מיסדי הישוב בארה"ק, היה הגאון ר' יצחק מחאסלאוויץ והגאון ר' סעדיה ממוהילב זצ"ל רואה אני עלי חובה רבה וזכות גדולה לרשום בזה דברים נחוצים וחשובים, לקיים מה שנאמר למען תספר לדור אחרון, מתוך רגשות לבבי מתוך ידיעותי על דבר עליית תלמידי הגר"א לארץ ישראל ומסירות נפשם ביסוד ישובנו בארה"ק.

ראשית צריכין כל בית ישראל לזעזע שכל הענין הזה אינו רק ענין של זמן בעבר, לא רק לשם סיפור דברים ושל מה שהיה בימים קדומים. צריכים לזעזע שהאילן קיים ופורח רק על יסוד שורשו, השורש הגדול של הישוב עד כה ועד ביאת משיח צדקינו במהרה בימינו, הוא תלמידי הגר"א ותלמידי הבעש"ט ובעל התניא זללה"ה שהם הם שיסודו והקימו את יסוד הישוב במסירות נפשם ומתוך סכנות נוראות, בזכות השורש הנשגב הזה תלוי כל קיום הישוב והרחבתו את זאת צריכים לדעת ולזכור על כל צעד ושעל, שהאילן עצמו וענפיו ופירותיו לא יקרעו ח"ו מן השורש.

בכדי לדעת ולהבין לרוחם והתלהבותם ומסירות נפשם של תלמידי הגר"א והסתכנותם בנסיעה לאר"י משך שנה בסירות קטנות על מים רבים אדירים משברי ים, וסבלותם בהתישבות הראשונה בזמן של מחלות מגפות ופרעות ר"ל, ולהבין לעקשנותם הגדולה בעבודה זו, צריכים קודם לכל ללמוד הרבה את היסוד הרוחני שלהם, את "סערת אליהו" רבם הגר"א לקבוץ גלויות וישוב ארה"ק, שזה היה יסוד היסודות שתלמידיו מסרו את נפשם ובאו באש ובמים בכדי לקרב את הגאולה במצוות רבם. ענין האתחלתא שרבנו הגר"א מדבר הרבה ע"ז בחיבוריו הקדושים בסודות הקבלה ותורה רבה היא, ארוכה מארץ מידה ורחבה מני ים. ידוע רמזי הגר"א ז"ל על הפסוק ויהי בשלם סכו ומעונתו בציון וכן דברי הגר"א שכל קבוץ גלויות תלוי במצוות התלויות בארץ (בספרו

יהל אור פרשת משפטים דף כ"ז ובספר תולדות יצחק על ביאור הגר"א
לספר יצירה חלק ב' בהקדמה) ואמריון נמטי לידידנו מצאצאי תלמידי הגר"א
הרב ר"ש זלמן ריבלין העוסק זה כמת שנים לצאר פרקי קול התור של
אב זקנו הגאון ר' הלל משקלוב ר"ל נביאורים על פזמוני אביו הגדול
ר' יוסף ריבלין ז"ל ומביא הרבה מראי מקומות מספרי הגר"א על
עקבתא דמשיחא קבוץ גלויות ומצות ישוב אר"י, אשר יפיץ אור גדול
וקדוש לכל בית ישראל בעזה"ת.

זה מאה וארבעים שנה מיום שעלו אבותינו תלמידי הגר"א לארץ
ישראל כשנת תקס"ט. השירה הראשונה בשבצים גפש משקלוב, יבנה
דרייסין, אנשי אמנה הגיעו לצפת ביום ח' אלול תקס"ט. מי יוכל לספר
ומי יוכל לתאר את מסירות נפשם ומכ"ש את רוחם הסוערת בסערת
אליהו רבם הגר"א לשם קירוב הגאולה ע"י קץ המגולה עפ"י חז"ל
כידוע. כי ראו ברוח קדשם כי הגיע עת לחננה כי בא מועד, בשביל כי
רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחננו.

ראשי העוסקים בנסיעה הראשונה הנ"ל היו גאוני עולם מוסדי
ארץ תלמידי הגר"א שהתישבו בראשונה בצפת ואחר זמן קצר עברו
חלק מהם להתישב בירושלים. הראשון ר' הלל משקלוב, בעל קץ
המגולה ור' מנדיל משקלוב ובנו ר' נתן נטע וא"ז ר' סעדיה ורש"ז
שפירא ועוד.

בראש עבודת התישבות בצפת היו ר' ישראל משקלוב בימח"ס
"פאת השלחן" וא"ז ר' יצחק מאסלאן — ובראש עבודת ההתישבות
בירושלים היו ר' הלל ור' מנדיל ור' סעדיה א"ז. מי יוכל לספר את
פרשת התלאות שסבלו המתישבים ראשונים, מגפות ופרעות, מחסור מים
ועוני ומחלות שונות ר"ל, מי יוכל לספר את גבורת רוחם ועקשנותם
להחזיק את הישוב שעמד בכל יום להתמוטט ולהתבטל ח"ו לרגל הצרות
והתלאות ר"ל, ורק הכח החזק וז' אד"ל ל אמונתם העמוקה במצות רבם
הגר"א וברכותיו חזקו אותם והם החזיקו מעמד בעקשנות שאין בכח איש
לתאר ולספר. ובימים הקדומים בירושלים כשהגיע עת צרה ר"ל היו
נוהגים להתפלל בזכות תלמידי רבנו הגר"א ובתפילה מיוחדת היו אומרים
ובטובך הגדול ישוב חרון אפך מעמך ומעריך ומנחלתך בזכות תלמוד

תורה ובזכות מעשה חסד ובזכות תלמידי רבנו הגדול זצ"ל וישוב
הקדוש. גם היו תולכים ליד מצבותיהם של תלמידי הגדול זצ"ל ומתפללים
לתצלה וישועה. ומצוה עלינו לספר לדור אחותנו לפחות כמה שאפשר את
יעורני על דבר כבוד שמו לספר עוד הרבה ספורים מה שעמקתי בכמיר
אבי הרב ר' יצחק זצ"ל שהיה הרבה שנים מסומרי זמנה"י ועלותו ונקדשו
בירושלים עיר מקדשנו ותפארתנו חיינו תוצב"א. אסיר תפילות וישועות ה'
כתוף עין. ועין בעין נראה בשוב ה' את שיבת ציון עיר מקדשנו
בביאת גואל צדק ב"א.

ישעיהו תעשין

אוצר החכמה
23/09/2018

חורג ר' צדוק קרוי

עת הזמיר הגיע וקול התור נשמע בארצנו

זכור ימות עולם בינו שנות דור ודור שאל אביך ויגדך וקניך
ואמרו לך, מכל פרשת העבר ומים הזידונים על הראשונים ועלוית
אליהו ואת אופרת תלמידי הגר"א זי"ע, אשר הם ירו אבן הראשה פנת
יקרת לישוב ראש וראשון לאחינו האשכנזים בעיה"ק. כי עוד משנת
תקמ"א התחיל לפעם רוח ה' בלב רבנו הגר"א לעלות לירושלים, לרצות
אבניה ולחונן עפרה לבנות חרבותיה. וכן עזר את תלמידיו לעלות לציון
עיר ה' צבאות. עיר אלקים לקיום ישוב ארצה"ק. לבנות ולהחיות שמקומתיה
ולקיום מצוות התלויות בארץ ולהקים אנשי אמנה בקריה נאמנה כבוד
ולרחם ציון כי בא מועד. וכן עלו ובאו בשנת הקס"ט במסידות נפשם
בנטיעתם שארכה עשרה חדשים בים וביבשה בסירות קטנות בסכנת
נפשות, ברצותם לקרב הגאולה וקץ תפלות מבנין ציון וירושלים.
באתחלתא דגאולה. בקבוץ גלויות בכלל ובפרט כאשר עם לב הבם
הגר"א זי"ע, שפקודתו שמרה נפשם בעזה"ת בחזונו הגדול. חנון ציון
לקיים חזה ציון קרית מועדנו! אב וקני הר"ג. העסקן הידוע ר' צדוק
הלוי ז"ל משקלוב, מתלמידי רבנו הגר"א, שעלה בשירות הראשונות
עם חבריו מתלמידי הגר"א ז"ל — עליה זו היתה חנון ציון.

הידועה שהחלה משנת הקס"ט אשר בראשם תלמידי הגר"א המפורסמים הנאונים ר' הלל משקלוב, ר' מנדל משקלוב, ר' ישראל משקלוב, ר' סעדיה ממזאחילב, ר' יצחק מחסלביץ, ר' זלמן לוריא דוקטור ועוד.

אב זקני ר' צדוק הלוי הנ"ל, נלהב במצות הגר"א היה עשיר והשקיע את כל כספו בקניית נחלות בתים בירושלים אשר בהם גרו תלמידי חכמים עניים וביניהם גדולי ישראל. גם היה מראשי העסקנים של ועד כולל הפרושים „אדרת אליהו" לכל עניני הצבור בירושלים וגם נסע לחוץ לארץ לטובת הכולל והישוב בכלל ועורר לבבות לשיבת ציון. כן עלינו להזכיר לטוב תלמידי הבעל שם טוב ובעל התניא החסידים מיסדי ישוב האשכנזים בצפת שאחר כך הצטרפו לעדת הפרושים בירושלים וכולם יחד עבדו בכל כוחם לחזק ולהרחיב את הישוב במסירות נפשם.

מי יוכל לתאר ולספר המצוקה והתלאות ומים הזידונים שעברו עליהם עוני ומחסור ותלאות שונות, הקדחת, מחלת החלירע, אשר מר אבי ז"ל סיפר לי כי הוא ואחוזת מרעיו סבבו בכל בית ורפואות בידם מוכנים לכל צרה זו להצלת נפשות. מחלה מהלכת (קדחת) אשר סבלו גם הדורות הבאים אחריהם, עם כל זאת לא אמרו נואש, חזקו ואמצו שארית כוחם לא להתיאש כי אם לצפות לישועה, וכן קבלו יסורי ארץ ישראל באהבה והכל במסורת הקדושה והנלהבה בסערת אליהו רבנו הגר"א ותלמידיו. וכן בניהם אחריהם עמדו על המשמר — משמרת עבודת הקודש בתורה ובתפילה ובבנין הארץ, ומנהג אבותיהם בידיהם כאשר הורה הנסיון כי סוף סוף ראו כי הישוב מתרבה, בלי עין רעה, יום יום וחדשים לבקרים באים להשתקע בארץ והגרים בה סובלים מתלאות ר"ל, שיושבים ועומדים צפופים חוץ ממה שצר להם המקום גורמים הצפיפות למחלות, ועיקר יעודם הרוחני של בוני ירושלים ומרחיבי הישוב היתה המסורת הקדושה של תלמידי הגר"א ב"סערת אליהו" וכידוע לכל שראש בוני השכונות הראשונות מחוץ לחומה, הרב ר' יוסף ריבלין, היה גמיד בכל דרשותיו מלהיב את הרוחות לבנין ירושלים אך ורק ברעיונות הנשגבים והנפלאים של רבנו הגר"א ותלמידיו מיסדי ישוב האשכנזים בארץ, מן המיצר למרחביה הרחיבי מקום אהלך שזה היה להם התכנית הכללית של בנין ירושלים בימים ההם. אך

דא עקא אשר זה כספר החתום מבלי להבין סיבת הדבר על אלו מהמחברים אשר בחרו להפיץ ברבים בזכרונות קדומים מעת התיסדות ישוב הראשון באר"ק מבלי לספר בקהל רב בפרשת העבר והשתלשלות מדור דור, מעת שהחל לפעם ברות הקודש בלב אחב"י באתערותא דלתתא בכלל והגר"א בפרט, לעלות לציון לבנות חרבותיה ולקומם הריסותיה, אשר תמשך ההשתלשלות מדור הישן אשר חירפו נפשם למען ציון וירושלים כנזכר לעיל ובפירוש איתמר בכלל ובפרט – שכל זאת נשתכח מהמחברים הנ"ל אשר כרוה שרים שרי התורה, כרוה נדיבי עם אנשי אמנה שמסרו נפשם על קדושת ארצנו הק' בטלטולי גברא וכוס התרעלה ואשר סבלו יסורי אר"ק, – מבלי להזכיר במעלות הקדושים של אותם הראשונים, וכבר אמרו גדולי ישראל בירושלים שאילו לא נשתכחה עליית תלמידי הגר"א ופעולתם והשיטה הרעיונית הגדולה של רבנו הגר"א לקבוץ גליות היתה כבר ארצנו הקדושה מיושבת כלה על ידי אחב"י. אכן עלינו לטוות שהאור הגדול של רבינו הגר"א ותלמידיו יתגלה בכך זהר קדושתו לעיני כל ישראל. ברוכים העוסקים בהוצאת וגאולת האמת הזאת לאור עולם והאמת מארץ תצמח לקדוש שם שמים בירושלים לעולם והתגלות משיח צדקנו בב"א.

צדוק בהרי"מ קרויז בעמ"ח ספר דברי צדק נין
ונכד להרה"ג המפורסם הר' צדוק הלוי משקלאו מתלמידי רבנו
הגר"א זצ"ל

הרב הגאון ר' יעקב משה חרל"פ

עליית אליהו

ויד ה' היתה אל אלי' להכין את עם הקודש לשיבתם לארצם ונחלתם ארץ הקדש והמקדש לחונן את עפרה ולשוב לבנותה ולהיותם מתגעגעים להר קדשם, ההר המד אלקים לבנות שם בית בחירתנו-על ידי התעוררות, איתערותא דלתתא של קיום היעוד „הנה אנכי שולח לכם את אלי' הנביא לפני בוא יום ד' הגדול והנורא והשיב לב אבות על

בנים ולב בנים על אבותם". למען לעשות את כל ישראל לחטיבה אחת ויעשו כולם אגודה אחת לעשות רצון אביהם שבשמים ולתקן כל מה שפגמו בארץ חמדה. ואמנם כאשר מעקבות הצללים אנו מכירים את האורות העומדין לתמיד, ואשר על כן דוקא אז בעת הפקידה שדצה הקב"ה לפקוד את עם קדשו ולגלות אור אהבתו וקדש אחדותו, נפל דבר בישראל ושבטים נתחלקו אז זה מזה והיו לשתי מחנות, החסידים לשיטותיהם והפרושים לשיטותיהם ורבו המחלוקת בישראל, והגיע הדבר כי התחלקות השיטות שביניהם נגעו גם בפנים הפנימיות. בבת עיניהם של ישראל ביסוד אמיתות התאחדותו יתב"ש עם עולמו מיני ומזיווי. ונסתבב מזה שינוי ערכין ביסודות ההנהגה והי אפשר שכל הפקידה השמימית של אז תתבטל והיתה כלא הי. ואז יד ד' היתה אל אליהו לעמוד על שורש הדבר מדוע בוששת הטובה לבוא לעולם, והבין כי זה בא מחמת מיעוט הדבקות בארץ הקודש וביחוד בעיר השלוי היא עיר הקודש ירושלים תובב"א, שמפני זה אין השפע היורד למטה דרך ספירת המלכות שהיא הצנור של בית הבחירה, ירושלים בפרט וארץ ישראל בכלל וחסרה שוב ההתאחדות וההתכללות וחזר התוהו.

ועל כן לא נח ולא שקט רבינו הגר"א זי"ע לעורר את תלמידיו וכל מכיריו לשוב לארץ ישראל ודוקא לירושלים למען לעצור בעד התוהו ולהחזיק התקון והי נועד אז שכל ישראל יוחזרו לחטיבה אחת להיות מקויים בהם, ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ, בארץ היינו ארץ ישראל (לפי ביאור רבנו הגר"א בסדור הגר"א) והי ניכר ומפולש אחדותו ית"ש, אתה אחד ושמן אחד בלי שום שינויי שיטות והכל הולך אל הים והים איננו מלא.

לשם זה זירז עצמו הגר"א להכין את נסיעתו לארץ ישראל למען להגשים בפועל את חזון הנבואה, הנה אנכי שולח לכם את אלי הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם.

אולם בצפייתו צפה ברוח קדשו כי העליה לארץ ישראל ולירושלים אינה ראויה להיות מפני איזה גילוי של הופעה על יחידים אפילו הופעת רוח הקודש אלא דוקא על פי רוח החזרה מצד פיקודיה וציוויה, — גנויה

וסתריה כפי מה שנכתב רבינו הגר"א לגילוי אור קדושה בהתכללות כל חלקיה חלקי הפרדים שלה, ואשר הכל ינק מתוך המורה שכן כל גילוי אמת צריך שיהי מאיר בכבודו דרך צנורות כללות התורה וכללות ישראל וארץ ישראל. חכה הגר"א שפנו בעדו שביל מארה"ק עד מקום מעונתו כידוע משלמא דשדרו לי ממתיבתא דרקיע למען ישיג את הכל דרך הצנורות ונתקיים בו תמיד ויהי בשלם סובו ומעונתו בציון לפיכך בחל הגר"א בהשגות והופעות פרטית שאינם מרו דעמודא דאמצעיתא שבכל אלה עם גדולתם עלולים גם לשבירה ועל כן כל אדיר חפצו של הגר"א בהגיאה לארץ היי שתיי על פי הצובה שבדוי תורה הנובעים מתוך הכללות ועולמי התקון, חביון עוז קדושתו רוא דעמודא דאמצעיתא, ונפתחו לו מעיינות החכמה של רמזים גדולים מדברי התורה והנביאים וחז"ל ועל פיהם אחז דרכו לבוא לחצרות ד' בתוככי ירושלים.

ובכן סלל דרך שתיי העליה לארץ כולה לשם הכלל לשם הגאולה לשם קבוץ כל הגלויות שבכל הארצות הנדחות, וגם לא לכוון דוקא לרוממנת בלבד כ"א פשוט לחזור ולבנות את הארץ להחיות אותה. לגלות את קץ המגולה שהוא ע"פ חז"ל היסוד העיקרי לגילוי הגאולה כאמרם על הפסוק: ואתם הרי ישראל ענפיהם תתנו ופריכם חשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא (סנהדרין צ"ח ומגילה י"ז *) ואמנם כיון שכניסה כזאת לארץ מצד התורה היתה חפצו של משרע"ה ולא נענה על זה, על כן כל אלו שהם משרשו הם ג"כ מעוכבים לבוא ומנעוהו מן השמים, והי מוכרח לחזור לביתו. אבל מה שלא עלה ביד הרב עלה ביד תלמידיו, עלו לארץ התאמצו לבנותה, הפיחו רוח חיים בכל ישראל כי מקומם וחדר הורתם הוא אך הארץ אשר נחלה להם מאבותיהם, היו מתלמידים שזכו עי"ז שנגלה עליהם רבנו הגר"א פה בארץ בחזיון לילה, ויש שהופיע עליהם הדר קדשו גם בהקיק, ללמדם איך לדבק את ישראל בארץ קדשם לתקן את החטא של וימאסו בארץ חמדה, ומהם גם כל

(*) הגרי"מ חרל"פ מבאר באריכות את הענין הג"ל במאמרו "לעת דודים" שנתפרסם בחוברת "סיני" מחדש סבת שבט הש"ה דף קכ"ז, ושם מציין כי "מגמתו של מרן הגר"א להתעוררות ישוב זה ועליית תלמידיו היה ג"כ כדי להחיש קץ המגולה הלוה".

[תוספתא]

ההתעוררות לחיבת הארץ, וחזה עוד מרן הגר"א שמדינת ישראל תהיה עוד לפני ביאת המשיח וכמו שהיה בבית שני בימי כורש כמבואר בדברי קדשו תקו"ת דף כ"ג ותנה תהלה לה' ית' נתקיים הדבר ואין ספק שבהמשך הזמן ישובו בית ישראל גם אל ד' ואל תורתם, ותתנער הארץ מכל עפרוריתה ותאחו בקדש ידה ואור אליהו יתגלה בכל מעוזו ותפארתו להשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם, ואז כל ישראל יטו שכם אחד בגלוי אדיר חפצם, והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהי ד' אחד ושמו אחד".

אי אפשר להאריך הדבור בכל מה שיד ד' השכיל על אלי ותלמידיו כי הם מהדברים שהם מכבשוננו של עולם אלא עד כאן הכלל ואידך פירושא זיל גמור.

[אוצר החכמה]

רבים הם אשר דוקא מצד פשטותה של התקופה ההיא, תקופת עליית תלמידי הגר"א מצד אחד ומצד רוממות נוראות קדש מגמתם מצד שני, לא יכלו לעמוד על אופי התקופה ההיא ולדעת כי ממנה כל התוצאות שיצאו אחרי כן במשך הזמן מעת עלייתם עד הנה, והיו ג"כ כאלה שרצו להשכיחה ולא דברו ולא ספרו עליה, אולם האור המבהיק חוזר מבעד כל המסכים והולך ואור עד נכון היום, והאמת הוא עד לעצמו וא"צ ראי'. התנוצצות אור הגאולה, אשר היחל ד' באהבתו לפקוד את עם קדשו, מתחילה עוד בהמאה שלפני המאה החולפת, המאה השישית שבאלף הששי, שבדברי מרן הגר"א היא מכוונת נגד פרשת תצא פרשה השישית שבמשנה תורה ונעו גם נדו כל הגולה להשליך עול הגלות מעל צוארם עד בוא המאה השביעית שמכוונת נגד פרשה שביעית כי תבוא אל הארץ וכלו בה כל התוכחה, ותחל המאה השמינית, סוד המלך השמיני להיות כולם נצבים לפני ד' בהדר מלך חיים ויתקיים לעמוד נגד כל כוחות הנגדיים רז ד', חגור חרבך על ירך גבור הודך והדרך" ונצדק קדש בכל החזיון אשר חזה אדוננו אליהו זכור לטוב.

הופעת נשמתו של אדוננו הגאון בעולמנו, כפי מה שמקובלני מפה לאוזן, הי' בשביל שלשה דברים:

א. לשמור על דרך עץ החיים, זו התורה, ולא להרים את רגשי הנבואה